

‘DE OPGANG TOT HET ALTAAR VAN GOD’

*De structuur van de priesteropleiding in
Nederland vóór en ná 1853*

Inleiding

In 1853 werd in Rome een beleidsbeslissing genomen, die voor het proces van katholieke herleving in ons land van grote betekenis is geweest. In de collectieve herinnering van de Nederlandse katholieken staat deze beslissing van de toenmalige paus Pius IX (1846-1878) bekend als ‘het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie’.¹ Herinvoering van een bisschoppelijke hiërarchie is wellicht een betere aanduiding. Het resultaat van ‘s pausen besluit bracht immers niet terug, wat tussen 1572 en 1592 ten gevolge van de Opstand tegen Spanje en de mede hiermee in verband staande politiek van calvinisering verloren was gegaan, te weten een kerkelijke organisatiestructuur, genaamd kerkprovincie met één aartsbisdom (Utrecht) en vijf onderhorige bisdommen (Groningen, Leeuwarden, Deventer, Haarlem en Middelburg) onder leiding van evenzoveel bisschoppen. In verband met 1853 kan men strikt genomen alleen spreken van een ‘herstel’ van de zetel van Utrecht in zijn waardigheid van aartsbischooppelijke kerk en van die van Haarlem als bisschoppelijke kerk.² De sociaal-culturele en kerk-politieke omstandigheden, waarbinnen dat ‘herstel’ plaatsvond, verschilden echter volkomen van de situatie, die koning Filips II en paus Paulus IV er in 1559 toe had genoopt een grootscheepse reorganisatie door te voeren met betrekking tot de toenmalige bisdommelijke inrichting van de Nederlanden. Troon en altaar moesten toen de handen ineenslaan om het oprukkende protestantisme de wind uit de zeilen te nemen. Nu ging het erom – in een context van een strikte scheiding van kerk en staat – een tot dan toe achtergesteld volksdeel toe te staan, waarop dat volksdeel krachtens de Grondwet van 1848 recht had: een eigen kerkorganisatie.

In dit artikel gaat het echter niet om een vergelijking tussen 1559 en 1853, maar om de gevolgen, die het aantreden in 1853 van vier,

Prof.dr. J. Y. H. A. Jacobs is hoogleraar voor Geschiedenis van Kerk en Theologie aan de Theologische Faculteit van de Katholieke Universiteit Brabant (Adres: Wandelboslaan 96, 5042 PE Tilburg)

1. Vgl. bijvoorbeeld: Fr. A. van Kerkhof, *Na veertig jaar. Een terugblik op het Herstel van de Bisschoppelijke Hiërarchie en zijne gevolgen in Nederland*, Vlaardingen, 1893.

2. In 1559 werden ook bisdommen gesticht rond de steden ‘s-Hertogenbosch en Roermond, maar die behoorden toen tot de Mechelse kerkprovincie. Bovendien hadden zij, juist zoals overigens ook Utrecht en Haarlem, een andere omvang dan in 1853.